

SPELENDERWIJS OP WEG NAAR ZELFREGULATIE

Het vermogen van een kind om zelf zijn gedrag te reguleren heeft te maken met de ontwikkeling van executieve functies: een verzamelterm van denkprocessen die belangrijk zijn voor het uitvoeren van sociaal en doelgericht gedrag. Een kind kan die ontwikkeling niet alleen doormaken, ouders en leerkrachten spelen hierbij een onmisbare rol. In dit artikel staat de vraag centraal hoe deze begeleiding al in groep 1/2 vormgegeven kan worden.

Tekst: Laurian Jacobs

Wat zijn executieve functies en waarom zijn ze zo belangrijk binnen de ontwikkeling van een kind? Wanneer executieve functies niet goed werken, zijn dagelijkse activiteiten minder vanzelfsprekend. Dit heeft vaak veel invloed op het kind zelf en iedereen in zijn omgeving (Smids & Huizinga, 2012). Ook op het functioneren op school: een kind kan snel afgeleid zijn, maar ook het spelen

met andere kinderen of het je houden aan de regels kan lastig zijn. Hoe kan de leerkracht hier gericht aandacht aan besteden in de klas? Allereerst is het van belang kennis te hebben van de vaardigheden die je van een kind binnen de executieve functies die leiden tot zelfregulatie, kunt verwachten. Zie figuur 1 onderaan deze pagina.

Executieve functie	Vaardigheden binnen de basisschoolleeftijd
Reactie-inhibitie: je impulsen de baas	Het vermogen na te denken voordat je iets doet: een reactie uit kunnen stellen of tegenhouden nadat je verschillende factoren hebt beoordeeld. Voorbeeld: in de rij blijven staan als je na het buitenspelen weer naar binnen moet, op je beurt kunnen wachten.
Werkgeheugen: actief je geheugen gebruiken	Eerder geleerde vaardigheden, ervaringen en strategieën kunnen toepassen in een nieuwe situatie. Voorbeeld: tijdens een instructie onthouden dat je een blaadje, potlood en een schaar moet pakken en deze dingen zodra het mag bij elkaar zoeken. De voorgelezen som onthouden en daarna uitlekenen.
Volgehouden aandacht: afleidingen weerstaan	De vaardigheid om aandacht te blijven schenken aan een taak of situatie, zonder afgeleid te worden. Voorbeeld: je aandacht bij de les kunnen houden zonder dat je wordt afgeleid door geluiden van buiten. Een kringactiviteit rustig kunnen uitzitten.
Flexibiliteit: omgaan met veranderingen	De vaardigheid om plannen te herzien wanneer er bijvoorbeeld nieuwe informatie is, er fouten worden gemaakt of zich tegenslagen voordoen. Voorbeeld: het geen probleem vinden als er een andere leerkracht voor de groep staat, met een opdracht kunnen stoppen om daarna iets anders te gaan doen, om kunnen gaan met klasgenoten die de regels overtreden of onverwachte dingen doen.

figuur 1: Vaardigheden executieve functies die leiden tot zelfregulatie binnen de basisschoolleeftijd (Smids & Huizinga, 2012; Dawson & Guare, 2012, 2013)

Het sturen van gedrag vindt voornamelijk in de prefrontale cortex van de hersenen plaats. Dit deel van de hersenen groeit tot in de puberteit door. Tegelijkertijd zijn kinderen, naarmate ze ouder worden, steeds beter in staat om vooruit te denken, impulsen te onderdrukken en hun gedrag te sturen (Smids & Huizinga, 2012). Uit onderzoek blijkt dat een goed ontwikkeld zelfsturend vermogen zorgt voor een verbetering van het sociale gedrag in de klas (Barnett et al., 2008). Daarnaast zullen kinderen, door op jonge leeftijd al gericht aandacht te besteden aan de ontwikkeling van zelfregulatie, goed voorbereid worden op het schoolse leren vanaf groep 3 (Van der Bolt & Aarsen, 2010). Leerkrachten kunnen hier dan ook een belangrijke bijdrage aan leveren (Leseman, 2010). Voor de leerkracht is het van belang zich hiervan bewust te zijn en al vanaf groep 1/2 gericht aandacht te besteden aan deze ontwikkeling.

SPELENDERWIJS

Hoe kunnen kinderen in groep 1/2 binnen hun fantasiespel gericht begeleid worden in de ontwikkeling van zelfregulatie? Een van de belangrijkste kenmerken van het onderwijs aan het jonge kind is via thematisch onderwijs kinderen spelenderwijs kennis laten maken met de wereld om hen heen (Bodrova & Leong, 2007). Daarbinnen kinderen laten groeien in hun zelfregulatie, is een belangrijke uitdaging. Het vraagt van de leerkracht om werkvormen en ondersteunende materialen aan te bieden, geïntegreerd in het fantasiespel, die het kind kunnen begeleiden in deze ontwikkeling en ook nog aanzetten

tot leren in de zone van de naaste ontwikkeling. Voorbeelden hiervan uit het programma 'Tools of the Mind' van Bodrova en Leong (2007) zijn:

- Draag thema's aan die de ervaringen van kinderen uitbreiden en geef spelimpulsen die het spel verrijken.
- Help kinderen bij het plannen van hun spel.
- Coach individuele kinderen die hulp nodig hebben.
- Laat geschikte manieren zien om onenigheden op te lossen.
- Moedig kinderen aan om elkaar te helpen in hun spel.
- Gebruik mediators om duidelijkheid te creëren wat er in welke situatie wordt verwacht.
- Kijk samen met de kinderen terug op hun spel en eigen leerproces.

Om een beeld te krijgen van hoe deze uitgangspunten ingezet kunnen worden in de praktijk, is hieronder een uitwerking te vinden van de interventies uit het kleinschalige onderzoek 'Spelenderwijs begeleiden van zelfregulatie bij jonge kinderen' (Jacobs, 2014). De interventies zijn gericht op het spelen in de themahoe.

• KENNISMAKEN MET EN INTRODUCEREN VAN ROLLEN EN PERSONAGES

Bij de start van het werken aan een thema, begint de leerkracht in de kring met een themaverhaal waarin verschillende rollen en personages voorkomen. De specifieke 'taken' bij een rol of personage worden direct verder uitgediept.